

Peter Tjajkovskij

1812-ouverturen

Vi slutter bogens russiske kapitel med et stykke særdeles russisk-national musik, og vi skal indledningsvis tilbage til året 1812. Efter at have besejret de russiske tropper under ledelse af Mikhail Kutuzov ved slaget ved Borodino den 7. september 1812 rykkede Napoleon ind i Moskva. Russerne afbrændte byen, og de franske tropper led under kulden og mangel på mad og måtte til sidst trække sig tilbage. De svækkede franskmænd blev under det nedværdigende tilbagetog, der begyndte allerede i oktober, angrebet af både sygdom og russiske tropper.

Kort tid efter at Napoleon var blevet besejret, besluttede zar Alexander I, at der skulle bygges en katedral til ære for Kristus i taknemmelighed for at være blevet reddet og som mindesmærke for den russiske kamp. Det skulle blive til Kristus-katedralen, som fik en omtumlet tilblivelseshistorie. Af forskellige årsager tog det lang tid, før byggeriet kom i gang, og katedralen blev først indviet den 26. maj 1883 – samme dag som zar Alexander III blev kronet. Men efter Den Russiske Revolution skulle katedralen erstattes af et ”sovjetternes palads”, så kirken blev sprængt i luften i 1931. Desværre gjorde de vanskelige tider, at paladsbyggeriet gik i stå, og ydermere brød Anden Verdenskrig ud. Det store hul var oversvømmet af vand, og i 1960 blev der lavet et offentligt svømmebassin! Efter Sovjetunionens opløsning genopbyggede den russiske ortodokse kirke katedralen fra 1995 til 2000.

Hvad har så alt dette med Tjajkovskij at gøre? Jo, Tjajkovskijs ven, pianisten Nikolaj Rubinstein, stod for den musikalske planlægning til den store russiske kunst- og industriudstilling, der skulle finde sted i Moskva i 1881. Han ville gerne have, at Tjajkovskij skrev et værk, enten til åbningen eller til zar Alexander II's 25-års regeringsjubilæum (se også side 192) eller til indvielsen af Kristus-katedralen, som var ved at blive færdig. Tjajkovskij skrev den 28. september 1880 til sin velynder Nadezjda von Meck: ”Der er ikke noget, jeg afskyr mere end at komponere på

grund af en eller anden festlighed.” Men Rubinstein plagede Tjajkovskij, der gav efter og gik i gang. På kun seks uger havde Tjajkovskij et værk færdigt, som han imidlertid slet ikke brød sig om, nemlig *1812-ouverture*.

Tjajkovskijs egne vurderinger af sine værker svingede ofte (også opportunistisk) frem og tilbage, og den 10. oktober 1880 skriver han til fru von Meck: ”Musen var så velvillig overfor mig det sidste stykke tid (efter min søsters sygdom), at jeg med stor hastighed skrev to ting, nemlig: 1) en stor højtidelig ouverture til en udstilling, på anmodning fra Nikolaj Grigorjevitj, og 2) en serenade for strygeorkester i 4 satser. Jeg er så småt begyndt at orkestrere begge dele. Overturen kommer til at være meget kraftig, støjende – men den er skrevet uden den varme følelse af kærlighed, hvorfor der formentlig ikke vil være noget af kunstnerisk værdi i den.” Halvandet år senere, den 23. februar 1882, skrev Tjajkovskij til sin ven og forlægger Peter Jurgenson: ”Jeg ved bestemt ikke, om min ouverture (1812) er god eller dårlig, men nok nærmere (beklager den manglende beskedenhed) det første.”

1812-ouverture begynder med højtidelig liturgisk musik. Det er russisk kirkemusik, man hører, og det er det russiske folks bøn om sejr, idet Tjajkovskij har anvendt den liturgiske bøn ”Herre, frels dit folk”, hvor man tillige beder om sejr over fjenderne. De delte bratscher og celloer lægger for, og herefter er der ”vekselsang” med træblæserne svarende til vekselang i kirken. Efter et voldsomt udbrud i orkestret hører vi en obo-solo, *piangendo e molto espressivo*, dvs. klagende og meget udtryksfuldt. Oboen klager over de urolige tider. Der er krig, og nedenunder klangen, der gribes af andre instrumenter, er uroen til stede i orkestret.

Uroen vokser og fører hen til en tydelig afsnitsmarkering: De russiske tropper bliver stillet op (ved Borodino, formodentlig) – marchmusik med militærinstrumentet par excellence, lilletrommen. Læg mærke til violinerne, der samtidig kaster forherligende glans over tropperne. Afsnittet leder over til hastig krigsmusik. De franske tropper kommer, og vi genkender brudstykker af *Marseillaisen* som symbol på franskmændene. Napoleons styrker rykker nærmere, men nu ændrer musikken helt ka-

rakter, og Tjajkovskij indfører et lysende hymnisk tema, som sandsynligvis illustrerer russernes håb. Temaet hentede han i øvrigt i sin opera *Vojvoden*, og folkesangen med tamburin, der herefter følger som endnu et symbol på russerne, havde han tidligere arrangeret for klaver.

Kampen begynder igen, og *Marseillaisen* kæmper mod den russiske musik. Her kan man høre trompet-krigssignaler og kanonskud. I partituret specificerer Tjajkovskij kanonerne som: ”Det instrument, man bruger i teatre til at gengive et kanonskud.” Kampen slutter med en lang strygerbevægelse nedad, og herefter får vi at vide, hvem der har sejret, idet vi hører begyndelsens russiske koral igen. Dengang var den afdæmpet, nu er den majestætisk, spillet af hele orkestret med mulighed for forstærkning af et militærorkester af uspecificeret størrelse. Hertil kraftig klokkringning, som spiller en vigtig rolle i Rusland. Sejren krones – naturligvis fortsat for fuldt orkester – med den russiske militærmusik, vi hørte tidligt i ouverturen, og samtidig kan man høre den russiske zarhymne ”Gud bevare zaren” blandt de smældende trompeter og kanonskuddene.

Zarhymnen er egentlig først fra 1833, dvs. efter Napoleonskrigene. *Marseillaisen* var faktisk ikke Frankrigs nationalmelodi dengang, og Napoleon brød sig ikke om den, men begge melodier står for lytterne i 1882 og for lyttere af i dag som musikalske symboler på de to lande. I sovjettiden blev zarhymnen erstattet af en melodi fra slutkoret i Glinkas nationalopera *Livet for zaren* (som i Sovjetunionen blev kaldt *Ivan Susanin*). Koret er ironisk nok en hyldest til zaren, der dog i sovjettiden fik en anden tekst, mens musikken forblev uændret. En lignende musikalsk omkalfatring som i *1812-ouverturen* gjorde sig gældende for Tjajkovskijs populære *Slavisk march*, der også indeholder zarhymnen.

Overturens fulde titel på manuskriptet og førsteudgaven er: *1812. Festouverture for stort orkester. Komposition i anledning af Kristus-kirkens indvielse*. Oprindeligt var det planen, at uropførelsen skulle finde sted på pladsen foran katedralen med et stort ekstra messingblæserensemble og katedralens og andre kirker i Moskvas klokker samt kanoner. Men det

1812-ouverturen er i over 50 år blevet spillet som et afslutningsbrag på 'Tchaikovsky Spectacular' i Hollywood Bowl i Los Angeles. Her er det Los Angeles Philharmonic, der spiller værket for omtrent 18.000 tilhørere ved en opførelse den 10. september 2011. Den lyse række af ekstra musikere på forscenen udgøres af det særdeles kendte og populære USC Trojan Marching Band.

blev ikke til noget. Zar Alexander II blev myrdet i marts 1881, så den store udstilling blev udsat til året efter. Uropførelsen af ouverturen fandt sted den 20. august 1882 i den russiske kunst- og industriudstillings hal (og ikke i et telt ved siden af den endnu ikke fuldednede katedral, som

det ofte bliver angivet, og hvad der naturligvis ville være en bedre historie). Året efter dirigerede Rubinstein en opførelse i Skt. Petersborg, og Tjajkovskij kom på trods af sine blandede følelser i forhold til værket selv til at dirigere det oftere end nogen af sine andre værker.

Napoleonskrigene havde tidligere affødt en anden slagmusik, nemlig Beethovens *Wellingtons sejr eller Slaget ved Vittoria* (1813), hvor Wellington sejrer over Napoleons tropper, men den har *1812-ouverturen* for længst overgået i popularitet. Den dukker op i alle tænkelige arrangementer i film, tv-serier, reklamer og ved både indendørs og udendørs koncerter i hele verden, herunder ejendommeligt nok i USA til 4. juli-markeringer, og opførelserne verden over bliver ofte garneret med ekstra kanoner, fyrværkeri, masseopbud af musikere osv. En mere beskeden slagmusik, eller *battaglia*, som den genre-mæssigt kaldes, har vi herhjemme i Lumbyes fantasi *Slaget ved Idsted* (dvs. Isted) fra 1851.